

Antytajwańska „dolarowa dyplomacja” ChRL

W sierpniu br. Salwador zerwał stosunki dyplomatyczne z Republiką Chińską na Tajwanie (ROC) i nawiązał je z Chińską Republiką Ludową. Utrata dotychczasowych sojuszników jest związana ze zmianą stanowiska KPCh wobec Tajwanu od chwili przegranych przez KMT (Kuomintang)¹ wyborów i dojścia do władzy DPP (Democratic Progressive Party)². Jest to już piąte obok Panamy, Dominikany, Wysp Świętego Tomasza i Księżycych oraz Burkina Faso państwo, które zerwało z Tajpej od chwili wygrania przez DPP wyborów prezydenckich i parlamentarnych w styczniu 2016 r. Obecnie już tylko 17 państw na świecie uznaje ROC i utrzymuje oficjalne stosunki dyplomatyczne z Tajpej a nie z Pekinem³. Spowodowało to zintensyfikowanie działań Pekinu, szczególnie w sferze gospodarczej, mających na celu ograniczenie międzynarodowej przestrzeni Tajpej.

Przyczyny wzrostu chińskiej presji na Tajwan

Pekin zarzuca obecnemu rządowi w Tajpej dążenie do zmiany uzgodnionego we wzajemnych stosunkach status quo, odrzucenie zasady jednych Chin⁴ oraz dążenie do ustanowienia tajwańskiej państwowości, co doprowadziło do faktycznego zerwania kontaktów dyplomatycznych w czerwcu 2016 r.⁵ Dla komunistycznych decydentów zjednoczenie Chin i przyłączenie Tajwanu do macierzy jest jednym z nieodzownych elementów „odrodzenia narodu chińskiego”⁶. W warstwie retorycznej chińscy przywódcy i komunistyczna propaganda promują ideę pokojowego zjednoczenia i zdobycia serc mieszkańców Tajwanu poprzez intensyfikację współpracy gospodarczej, kontaktów międzyludzkich i wymiany kulturalnej⁷.

Większość społeczeństwa tajwańskiego jest sceptycznie nastawiona do pełnej integracji z „kontynentem”, czego szczególnie wyrazistym przykładem była „słonecznikowa rewolucja” z 2014 r., która zablokowała pakiet kontrowersyjnych umów gospodarczych

z ChRL⁸. Takie nastawienie jest spowodowane poczuciem odmiennej tożsamości znaczącej części mieszkańców Tajwanu w stosunku do Chińczyków z kontynentu⁹, przywiązaniem do demokracji i niechęcią do ustroju politycznego ChRL¹⁰, obawami przed gospodarczym uzależnieniem od Chin i jego niekorzystnymi skutkami¹¹ oraz brakiem zaufania do modelu „jedno państwo, dwa systemy”¹². W ostatnich latach doszło do znaczącego osłabienia wpływów KMT, które wierne jest konsensusowi z 1992 r.¹³ i dąży do zacieśnienia współpracy z KPCh oraz związków z ChRL¹⁴. Jednocześnie miał miejsce wzrost nastrojów niepodległościowych i znaczenia ugrupowań politycznych opowiadających się za formalnym ustanowieniem państwa tajwańskiego. Główną opcją wybieraną przez większość społeczeństwa tajwańskiego jest zależnie od badań albo utrzymanie status quo albo ustanowienie niezależnego państwa Tajwan¹⁵.

Kierownictwo KPCh zdaje sobie sprawę z dość niskiej atrakcyjności opcji zjednoczeniowej w tajwańskim społeczeństwie. Pekin nigdy nie wyrzekł się możliwości dokonania zbrojnej interwencji na Tajwanie i jest to rozwiązanie, które zarówno władze Tajwanu, jak i społeczność międzynarodowa muszą brać pod uwagę¹⁶. Zdławienie tendencji „separatystycznych”, jak określa je KPCh, i zawrócenie Tajwanu na drogę integracji z ChRL Pekin stara się obecnie osiągnąć poprzez środki nacisku pośredniego i bezpośredniego w sferze politycznej, gospodarczej, kulturalnej oraz przez ograniczanie funkcjonowania Tajwanu w przestrzeni międzynarodowej¹⁷. Liczy też, że wywierana presja i pogorszenie sytuacji gospodarczej i politycznej Tajwanu wpłynie na spadek poparcia dla DPP i powrót do władzy KMT¹⁸.

Znaczenie uznania międzynarodowego dla władz Tajwanu

Podczas sprawowania władzy przez Chen Shui-biana, pierwszego prezydenta z ramienia DPP władze Tajwanu dążyły do międzynarodowego uznania statusu wyspy jako Tajwanu, samodzielnego bytu całkowicie oddzielnego od rządzonych przez komunistów Chin¹⁹. Za prezydentury ówczesnego lidera KMT Ma Ying-jeou, w latach 2008-2016 władze Tajwanu ze względów ideologicznych odrzuciły tę strategię i skoncentrowały się na staraniach o uzyskanie członkostwa w organizacjach międzynarodowych²⁰. Dla obecnego rządu DPP

uznanie międzynarodowe ma szczególne znaczenie. Koncepcja Tajwanu funkcjonującego w przestrzeni międzynarodowej jako wolnej, samorządnej demokracji jest wyraźnie odmienna od prezentowanego przez Pekin i przez zdecydowaną większość elit KMT obrazu Tajwanu jako części Chin i jako chińskiej prowincji, która funkcjonuje na zasadzie faktycznej autonomii²¹. Zarówno KPCh jak i KMT traktują relacje między sobą jako stosunki między dwiema rywalizującymi chińskimi partiami, które obecnie rządzą na różnych obszarach Chin²². DPP jest bliskie traktowania stosunków z KPCh jako stosunków między partiami politycznymi rządzącymi dwoma niezależnymi podmiotami. W tej koncepcji Tajwan ma status państwa *de facto*, a jego legitymizacja do działania na arenie międzynarodowej wpływa z samego faktu samodzielnego istnienia i funkcjonowania, a nie jest pochodną roszczeń KMT do uznania rządu Republiki Chińskiej jako *de iure* reprezentanta dla całych Chin²³. Uznanie międzynarodowe to podstawa polityki pozycjonowania się Tajwanu jako *de facto* suwerennego podmiotu prawa międzynarodowego, realizacji swoich interesów na arenie międzynarodowej i istotny element systemu ochrony przed chińską ingerencją i ewentualną inwazją.

W okresie rządów administracji Ma Ying-jeou między KPCh a KMT funkcjonowało częściowe „zawieszenie broni” w kwestii międzynarodowej pozycji Tajwanu, ze względu na podobne podejście obu partii do międzynarodowego statusu Tajwanu oraz nadziei Pekinu na integrację wyspy z kontynentem²⁴. Pekin nie tylko nie podejmował szerszych działań mających na celu skłonienie rządów uznających Tajwan do nawiązania stosunków dyplomatycznych z ChRL, ale nie wykorzystywał również propozycji nawiązania stosunków dyplomatycznych zgłaszanych przez sojuszników Tajwanu²⁵. Jedynymi państwami, które w latach 2008-2016 zerwały stosunki z Tajwanem były w 2013 r. Gambia²⁶, z którą Pekin nawiązał stosunki dyplomatyczne dopiero w 2016 r.²⁷ oraz w styczniu 2008 r. Malawi²⁸. Pekin starał się jednak ograniczyć udział Tajwanu w niektórych organizacjach międzynarodowych oraz wymuszał zmianę nazwy, pod jaką Tajwan w nich uczestniczył²⁹.

Władze Tajwanu od lat informują o konkretnych działaniach Pekinu, który poprzez różnego rodzaju zachęty lub naciski i groźby wywierane na państwa, organizacje międzynarodowe i firmy powodują wypieranie Tajwanu z przestrzeni międzynarodowej³⁰. Obecny rząd

Tajwanu stara się również zintensyfikować swoje kontakty gospodarcze i kulturalne z jak największą liczbą państw. Utrzymanie możliwie rozległych i przyjaznych stosunków dyplomatycznych i quasi-dyplomatycznych daje rządowi w Tajpej nie tylko oficjalne uznanie przez część społeczności międzynarodowej, ale również utrzymanie nieformalnych stosunków z innymi państwami. Oficjalne uznanie jest jednak bardzo istotne, ponieważ daje możliwość pośredniej walki o ochronę swoich interesów na arenie międzynarodowej³¹. Dotyczy to np. forum organizacji międzynarodowych, do których Tajwan nie został dopuszczony. W celu zabezpieczenia interesów gospodarczych i politycznych DPP stara się również zintensyfikować współpracę z państwami, które uznają ChRL. Szczególnie znaczenie gospodarcze i polityczne ma region Azji Południowo-wschodniej i Azji Południowej, gdzie realizowany jest projekt New Southbound Policy³², najważniejszej międzynarodowej inicjatywy dyplomatyczno-gospodarczej administracji Tsai Ing-wen³³.

Gospodarcze zachęty i narzędzia nacisku

Po dojściu DPP do władzy KPCh zintensyfikowała działania Chin mające na celu wypchnięcie Tajwanu z przestrzeni międzynarodowej. Kluczowym narzędziem dla przekonania innych państw do zerwania stosunków dyplomatycznych z Republiką Chińską jest pakiet gospodarczy. W wielu przypadkach strona chińska oficjalnie zaprzeczała bezpośredniemu związkowi między ofertą współpracy gospodarczej a nawiązaniem stosunków dyplomatycznych, jednak w ślad za nawiązaniem stosunków dyplomatycznych szła intensyfikacja stosunków gospodarczych, a w wielu wypadkach pomoc finansowa ChRL. Należy jednak podkreślić, że jeszcze do niedawna w polityce Tajwanu wobec swoich partnerów pomoc gospodarcza i inwestycje były również istotnym elementem podtrzymania stosunków. Tak ChRL³⁴ jak i Tajwan³⁵ zdają sobie sprawę z nierównych możliwości. Tajwan coraz wyraźniej oficjalnie odżegnuje się od korzystania z pomocy finansowej jako środka do podtrzymania obecnych sojuszy, gdyż nie jest w stanie prowadzić z Chinami rywalizacji w sferze finansowej.

Kierownictwo KPCh stosuje podejście dwutorowe. Z jednej strony stara się uwypuklić korzyści gospodarcze związane z uznaniem Pekinu w postaci wzrostu wymiany handlowej

i chińskich inwestycji, wsparcia finansowego w formie kredytów oraz udziału chińskich firm w projektach infrastrukturalnych. Z drugiej strony korzysta ze swojej kontroli nad chińską gospodarką i chińskimi przedsiębiorstwami jako narzędzia nacisku poprzez np. bezpośrednie ograniczenie wymiany gospodarczej i inwestycji z danym państwem lub wprowadzenie administracyjnych przeszkód dla operacji przedsiębiorstw prywatnych w danym państwie. Do niedawna w strategii Pekinu przeważało stosowanie zachęt. Coraz częściej jednak KPCh stosuje szantaż gospodarczy wobec państw, które nie chcą uznać prymatu ChRL nad Tajwanem.

Czynniki gospodarcze wpływające na decyzję poszczególnych państw o zerwaniu stosunków dyplomatycznych z Tajwanem

Salwador. 20 sierpnia br. prezydent Salwadoru ogłosił zerwanie stosunków dyplomatycznych z Republiką Chińską i nawiązanie ich z Chińską Republiką Ludową wraz z jednoczesnym uznaniem zasady jednych Chin. Decyzja mogła się wydawać dość nagła. W połowie lipca z wizytą w Salwadorze był minister spraw zagranicznych ROC³⁶. W lutym weszły w życie kolejne obniżki ceł w ramach wprowadzania umowy o wolnym handlu z Tajwanem³⁷. Bezpośrednią przyczyną zerwania przez Salwador stosunków dyplomatycznych, na jaką wskazuje strona tajwańska była jej odmowa uczestnictwa w finansowaniu projektu rozbudowy Port la Union oraz donacji na rzecz kampanii partii rządzącej przed przyszłorocznymi wyborami prezydenckimi³⁸. Niewielki wzrost gospodarczy, korupcja, przestępczość i ubóstwo są przyczynami powszechnego społecznego niezadowolenia z rządu wywodzącego się z dawnej lewicowej partyzantki. Pozyskanie inwestorów, dzięki którym stworzone byłyby liczne nowe miejsca pracy mogłyby w pewnym stopniu wpłynąć na zmianę nastrojów społecznych. Decyzja rządu spotkała się z krytyką ze strony opozycyjnych polityków³⁹ i związków przedsiębiorców⁴⁰. W orędziu do narodu prezydent wskazał na spodziewane korzyści gospodarcze jako główny powód swojej decyzji⁴¹. Władze Salwadoru negują powody zerwania stosunków wskazywane przez Tajpej. Rozbudowa portu oraz powiązanej z nim specjalnej strefy ekonomicznej jest jednak traktowana przez rząd Salwadoru jako kluczowy projekt dla rozwoju wschodniej części kraju⁴². Projekt został oceniony przez przedstawicieli Tajwanu

jako nieopłacalny, a zadłużenie związane z inwestycją jako mało realne do spłacenia. Przez wiele lat mimo kilkukrotnych przetargów również żaden inwestor prywatny nie podjął się rozbudowy i zarządzania portem. Władze Salwadoru w ostatnich miesiącach kilkukrotnie podkreślały natomiast, że zainteresowanie projektem wyraziły Chiny⁴³.

Burkina Faso. W maju br. władze Burkina Faso podpisały porozumienie z ChRL o ponownym nawiązaniu stosunków dyplomatycznych i uznaniu zasady jednych Chin⁴⁴. W lipcu otwarta została placówka dyplomatyczna Chin⁴⁵. Władze afrykańskiego państwa nie wskazywały konkretnych oczekiwań wobec nowego partnera, ale podkreślały, że nawiązania stosunków z Pekinem wymagała sytuacja gospodarczo społeczna. W 2016 r. Tajwan odmówił finansowania projektów wartych ponad 30 mln usd⁴⁶. W latach 1994-2018 Tajpej przekazało Burkina Faso ponad 700 mln usd w pomocy finansowej i pożyczkach. Chińskie media państwowe podkreślały natomiast, że wymiana handlowa między Chinami a Burkina Faso przewyższała znacznie wymianę z Tajwanem oraz wskazywały na korzyści, jakie z chińskich projektów infrastrukturalnych czerpią inne państwa afrykańskie⁴⁷. Inwestycje i rozwój infrastruktury są traktowane przez władze państwowe jako sposób na poprawę fatalnej sytuacji gospodarczej państwa borykającego się w ostatnich latach również z niestabilną sytuacją polityczną. Już w kilka miesięcy później oczekiwania rządu w Wagadugu zostały wyraźnie sprecyzowane. China Harbour Engineering ma wybudować autostradę między stolicą a Bobo-Dioulasso i doprowadzić ją do granicy z Wybrzeżem Kości Słoniowej. Koszt projektu to 1,75 mld usd, a finansowanie ma dostarczyć po preferencyjnych warunkach Exim Bank. Pekin zobowiązał się również dostarczać co roku środki o wartości prawie 33 mln usd, bez jednoznacznego określenia jednak charakteru transferowanych funduszy. Chiny zobowiązały się również do budowy szpitala wartego 250 mln usd⁴⁸. Ze względu na krótki okres od nawiązania stosunków dyplomatycznych trudno jest ocenić szanse na realizację tych obietnic oraz wysokość funduszy przekazanych jako bezzwrotna pomoc, a nie pożyczki. Należy jednak mieć na uwadze, że ze względu na wysoką wartość inwestycji w porównaniu do PKB spłata znaczących pożyczek może być poważnym obciążeniem dla budżetu państwa.

Dominikana. Chińscy przedsiębiorcy od kilku lat wyrażali swoje zainteresowanie inwestycjami na Dominikanie⁴⁹. Chiński przedstawiciel na Dominikanie w 2017 r. obiecywał rozwój stosunków gospodarczych i istotny napływ nowych chińskich inwestycji w wysokości ponad 800 mln usd⁵⁰. Jeszcze wcześniej – pod koniec 2016 r. – media informowały o możliwości udostępnienia Dominikanie wielomiliardowych kredytów finansowanych z chińskich funduszy bez konieczności nawiązywania stosunków dyplomatycznych⁵¹. Byłoby to pewnym odstępstwem od zasady, że państwa, które uznają Tajwan nie mają dostępu do środków z chińskich funduszy państwowych, ale nie doszło do udostępnienia tych środków. Inwestycje 24 przedsiębiorstw pochodzenia tajwańskiego do sierpnia 2017 r. wynosiły niespełna 170 mln usd⁵². W drugiej połowie 2017 r. klimat stosunków tajwańsko-dominikańskich pogorszył się. Również wizyta delegacji tajwańskich inwestorów w marcu 2018 r. nie przyniosła znaczących rezultatów⁵³. W kwietniu 2018 r., jeszcze przed nawiązaniem stosunków z ChRL, prezydent Dominikany wziął udział w otwarciu pierwszego większego zakładu produkcyjnego zakładanego przez chińską firmę⁵⁴. 1 maja br. Dominikana ostatecznie nawiązała stosunki dyplomatyczne z ChRL⁵⁵. Strona tajwańska zarzuciła ChRL, że w zamian za porzucenie Tajwanu Pekin obiecał inwestycje, pomoc finansową i niskooprocentowane pożyczki w łącznej wysokości 3,1 mld usd na realizację projektów infrastrukturalnych⁵⁶. Rząd Dominikany nie ukrywa, że liczy na znaczące chińskie inwestycje nawet do kwoty 10 mld usd w najbliższych latach⁵⁷. Chiny są między innymi również zainteresowane inwestycją w kontrowersyjną i związaną z korupcyjnymi skandalami elektrownię ciepłą Punta Catalina⁵⁸.

Panama. W czerwcu ubiegłego roku rząd Panamy nawiązał stosunki dyplomatyczne z ChRL⁵⁹. Decyzja ta była bolesna dla Tajpej, ale trudno uznać ją za całkowite zaskoczenie. Po zmianie stron dynamiki nabrały negocjacje umowy o wolnym handlu między ChRL i Panamą⁶⁰. Na razie jednak większe korzyści mogą osiągnąć chińskie firmy zaangażowane w panamskie projekty infrastrukturalne. Jedną z pierwszych inwestycji była rozpoczęta przez konsorcjum chińsko-belgijskie w październiku 2017 r. budowa portu Perico Island dla statków pasażerskich za kwotę 169 mln usd⁶¹. Chińskie przedsiębiorstwa uzyskały jednak znacznie wyższe kontrakty: China Communications Construction Construction Company i China Harbour Engineering Company LTD wygrały przetarg na budowę wartego ponad 1,4

mld usd mostu nad kanałem panamskim a China Landbridge Group ma wybudować za ok. 1 mld usd terminal kontenerowy w Colon⁶².

Wyspy Świętego Tomasza i Książęce. Wyspiarskie państwo już od kilku lat pogłębiało kontakty z Chinami i zmiana sojuszy była przewidywana przez ekspertów. W 2013 r otwarto chińskie przedstawicielstwo handlowe⁶³, a w 2014 r. prezydent złożył nieoficjalną wizytę w Chinach⁶⁴. W grudniu 2016 r. przedstawiciele afrykańskiego państwa podpisali z ChRL porozumienie o ponownym nawiązaniu stosunków dyplomatycznych⁶⁵. W chwili podpisywania porozumienia Pekin zapowiedział jedynie wsparcie dla rozwoju gospodarczego i społecznego nowego partnera⁶⁶ oraz poparcie Chin oraz możliwość współpracy w ramach Forum on China-Africa Cooperation, oraz Forum for Economic and Trade Cooperation (między Chinami i państwami portugalskojęzycznymi)⁶⁷. Przedstawiciele ROC w oświadczeniu o zerwaniu stosunków dyplomatycznych jednoznacznie wskazali jednak, że bezpośrednią przyczyną decyzji władz Wysp Świętego Tomasza i Książęcych była tajwańska odmowa przekazania znacznych środków w ramach pomocy finansowej⁶⁸. Według nieoficjalnych informacji była to kwota przeznaczona na stabilizację sytuacji budżetowej i mająca wartość między 100 mln⁶⁹ a 200 mln usd oraz dodatkowo 30 mln usd na rozbudowę lotniska i 800 mln usd na budowę portu morskiego⁷⁰. Do tej pory władze Tajwanu według informacji medialnych wspierały wyspiarskie państwo średnio kwotą ok 16 mln usd rocznie⁷¹. W kwietniu 2017 r. Chiny miały zobowiązać się do przekazania 146 mln usd jako pomocy finansowej na rozbudowę infrastruktury⁷². We wrześniu br. Pekin podpisał z wyspiarskim państwem umowy o współpracy, w tym w zakresie budownictwa mieszkaniowego, a Chiny przekazały jak do tej pory 29 mln usd jako donację. Kwestie rozbudowy lotniska i budowy portu pełnomorskiego wciąż są w sferze deklaracji⁷³. Rozbudowa lotniska jest istotna w związku z planami zwiększenia ruchu turystycznego. Władze Wysp Świętego Tomasza liczą, że dzięki nawiązaniu stosunków z Pekinem zwiększą się przychody w związku z przybywaniem chińskich turystów.

Perspektywy Tajwanu na utrzymanie dotychczasowych partnerów

Przestrzeń międzynarodowa Tajwanu ulega w ostatnich dwóch latach systematycznemu kurczeniu. Zasoby finansowe Pekinu i Tajpej są nieporównywalne, co ChRL skutecznie wykorzystuje dla przekonania poszczególnych państw do zerwania stosunków dyplomatycznych z Tajpej. Metallurgical Corporation of China (MCC) prowadzi rozmowy dotyczące szacowanej na 4,7 mld usd przebudowy i rozbudowy stolicy Port-au-Prince. Tajwańska pomoc jest oceniana jako mało transparentna i przynosząca korzyści głównie politykom⁷⁴. Tajwan również oferuje swoją pomoc i fundusze, ale ich wartość jest niższa niż strony chińskiej⁷⁵. Chińscy dyplomaci zachęcają ostatniego afrykańskiego sojusznika Tajwanu, eSwatini (d. Suazi), do zmiany stron i wyrażają przekonanie, że niedługo to nastąpi⁷⁶. Minister spraw zagranicznych eSwatini zapewnia, że jego kraj nie porzuci Tajwanu⁷⁷. Reprezentanci eSwatini nie są zapraszani na Forum on China-Africa Cooperation (FOCAC) i na spotkania w innych formatach, na których Chiny prezentują swoją ofertę gospodarczą dla państw afrykańskich⁷⁸, nie może liczyć na fundusze, które ChRL kieruje do Afryki i jest wyłączone ze wszystkich inicjatyw, które dawałyby możliwości ze współpracy z Chinami.

Większość państw, które wciąż jeszcze uznaje ROC to państwa niewielkie, ze słabo rozwiniętą gospodarką. Przyciągnięcie znaczących zagranicznych inwestycji lub finansowania projektów infrastrukturalnych dla zwiększenia tempa wzrostu gospodarczego jest według tych rządów dobrym sposobem na pobudzenie wzrostu gospodarczego i zwiększenie zatrudnienia. Państwa te są skłonne do skorzystania z chińskiej oferty pomimo coraz bardziej uwidaczniających się problemów związanych z korzystaniem z chińskim finansowaniem zagranicznych projektów. W ub.r. rząd Sri Lanki przekazał większość udziałów w porcie Hambantota w 99-letnią dzierżawę chińskiej spółce, gdyż nie był w stanie obsłużyć zadłużenia z projektu, który nie przynosił spodziewanych dochodów⁷⁹. Władze Mjanmy (d. Birmy) w obawie przed problemami ze spłatą zadłużenia i rentownością projektu obniżyły wartość inwestycji w port i specjalną strefę ekonomiczną w Kyauk Pyu⁸⁰. Problemy z obsługą zadłużenia ma również Etiopia, w której sztandarowy chiński projekt kolei Addis Abeba-Dżibuti nie przynosi spodziewanych przychodów⁸¹. Ze względu jednak na

wysoki poziom ryzyka projektów w Ameryce Łacińskiej i w państwach Pacyfiku niewielu inwestorów z innych państw jest skłonnych do podjęcia działań, a zakres zaangażowania gospodarczego Stanów Zjednoczonych w wielu państwach regionu stoi pod znakiem zapytania. Dla celów politycznych chińskie władze są bardziej skłonne do podjęcia projektów, których wykonalność i rentowność stoi pod znakiem zapytania. Z tego powodu są bardziej atrakcyjnym partnerem niż dysponujący mniejszymi środkami Tajwan i państwa sprzyjające Tajwanowi, których firmy kierują się w podejmowaniu decyzji czynnikami rynkowymi, a w dużo mniejszym stopniu politycznymi.

Pekin sięga nie tylko po środki zachęty, ale również po szantaż gospodarczy. W 2017 r. Pekin decyzjami administracyjnymi spowodował drastyczny spadek napływu chińskich turystów na Palau, ponieważ pacyficzna wyspa uznaje Tajwan⁸². Chiny dążą również do zatarcia odrębności Tajwanu od Chin w świadomości społeczności międzynarodowej również poprzez wywieranie nacisku na zagraniczne firmy np. lotnicze, by dostosowały nazewnictwo Tajwanu w swoich materiałach informacyjnych, platformach obsługi klientów i na produktach do aprobowanego przez kierownictwo KPCh tak, by również wyeliminować możliwość postrzegania Tajwanu jako odrębny byt⁸³.

Międzynarodowa reakcja na chińskie działania

Stany Zjednoczone pozostają głównym sojusznikiem i najważniejszym gwarantem bezpieczeństwa Tajwanu. Działania administracji Trumpa, takie jak podniesienie rangi przedstawicielstwa USA na Tajwanie, udzielenie wyraźnych gwarancji bezpieczeństwa, zgoda na zakupy uzbrojenia⁸⁴, podniesienie rangi wizyt Tsai Ing-wen w USA i szereg kontaktów dyplomatycznych⁸⁵ są istotnymi elementem wskazującymi na znaczenie Tajwanu dla administracji Trumpa. Należy jednak mieć na uwadze, że ta administracja swoich partnerów traktuje bardzo przedmiotowo i Tajwan może być użyty jako karta przetargowa w stosunkach chińsko-amerykańskich, z czego zresztą tajwańscy politycy i analitycy zdają sobie sprawę. Ostra krytyka ze strony Waszyngtonu i groźby pod adresem Salwadoru⁸⁶ są przede wszystkim podyktowane interesami USA. Zadaniem rządu Salwadoru jest zabezpieczenie rozwoju gospodarczego własnego kraju. W sytuacji, gdy

USA przez wiele dziesięcioleci korzystały ze współpracy gospodarczej z Chinami po nawiązaniu stosunków dyplomatycznych przez prezydenta Nixona⁸⁷ krytykowanie rządu w San Salvador za podjęcie współpracy z Pekinem i tymczasowe odwołanie dyplomatów ze wszystkich trzech państw Ameryki Centralnej, które uznały Pekin⁸⁸ jest hipokryzją i przede wszystkim elementem rozgrywki z Chinami. Deklaracja Waszyngtonu jest według części obserwatorów kolejnym przejawem faktycznego powrotu do stosowania doktryny Monroe'a w Ameryce Łacińskiej⁸⁹. Stany Zjednoczone nie udzielają natomiast Tajwanowi wystarczającej realnej pomocy w sferze gospodarczej mającej na celu zrównoważenie chińskich nacisków na wyspę i chińskiej oferty dla państw wciąż uznających Tajpej⁹⁰.

Tajwańskie apele do społeczności międzynarodowej, w tym do UE, o uznanie wyspy za podmiot stosunków międzynarodowych i wsparcie w staraniach o umożliwienie szerszego dostępu do przestrzeni międzynarodowej szczególnie poprzez uczestnictwo w organizacjach międzynarodowych spotykają się z niewielkim odzewem⁹¹. Planowane przez Wielką Brytanię⁹², Francję⁹³ Australię i USA⁹⁴ działania na rzecz zrównoważenia wpływów Chin na Pacyfiku mogą być pomocne dla Tajwanu w utrzymaniu dotychczasowej sieci sojuszników, ale nie jest to działanie bezpośrednio skierowane na ochronę interesów i statusu wyspy przed chińskimi naciskami. USA są kluczowym sojusznikiem, jednak Tajwan stara się zdywersyfikować swoje stosunki i uzyskać szersze poparcie ze strony społeczności międzynarodowej.

Wnioski dla Polski

Polska jest jednym z pierwszych państw, które uznały ChRL. W czasach PRL ze względów ideologicznych Polska utrzymywała kontakty z Pekinem, nie z Tajpej. Zmiany ustrojowe w Polsce pozwoliły na otwarcie Biura Kulturalno-Gospodarczego Tajpej w Warszawie i podjęcie współpracy gospodarczej i kulturalnej. Rząd polski uznaje zasadę jednych Chin i rząd w Pekinie jako jedyny podmiot, który ma legitymację do reprezentowania całych Chin. Dopóki rząd w Tajpej prezentował się jako formalnie rząd właściwy dla całych Chin, który tylko tymczasowo utracił kontrolę nad częścią kontynentalną sfera gospodarcza i kulturalna pozostawały jedynymi możliwymi obszarami współpracy.

Zachodzące na Tajwanie procesy społeczno-polityczne powinny skłaniać jednak do spojrzenia na kwestię tajwańską również z innej perspektywy. Społeczeństwo tajwańskie jest niechętnie integracji z ChRL, nawet w ramach modelu „jedno państwo, dwa systemy”. Zdecydowana większość Tajwańczyków ma poczucie przynależności w mniejszym lub większym stopniu do chińskiego kręgu kulturowego, ale przyjmuje odmienną „tajwańską” tożsamość w sferze społeczno-politycznej. Poparcie społeczne dla partii politycznych, które jednoznacznie opowiadają się za szybkim ogłoszeniem niepodległości jest jednak wciąż niewielkie. W aktualnej retoryce rządzącej DPP przeważa potwierdzanie utrzymania obecnego status quo, które nie wyklucza jednak dążenia do uzyskania w bliżej nieokreślonej perspektywie czasowej statusu państwa na obszarze, nad którym rząd w Tajpej sprawuje obecnie władzę, ale bez roszczeń do reprezentowania całych Chin⁹⁵.

Faktyczna odmowa uznania konsensusu z 1992 r. przez rząd Tsai Ing-wen oraz promowanie statusu Tajwanu jako samorządnej demokracji są elementami budowania międzynarodowej podmiotowości Tajwanu wyraźnie odróżniającej wyspę od kontynentu. Dyplomatyczno-gospodarcza „dolarowa” ofensywa Pekinu, która ogranicza takie możliwości, spotkała się ze zdecydowanym sprzeciwem Tajwanu i reakcją Stanów Zjednoczonych. Stosunek społeczeństwa tajwańskiego do ostatecznego zerwania z Pekinem i dążenia do międzynarodowego uznania statusu państwa jako Tajwanu (a nie ROC) zmienia się. Wiele zależy od tego, w jakim stopniu DPP stworzy podstawy do wzrostu gospodarczego niezależnego od stosunków z Pekinem. DPP jest również bardziej elastyczne i kreatywniejsze, ale też wyważone w doborze metod w polityce międzynarodowej niż za prezydentury Chen Shui-biana. Ze względu na tarcia między USA a Chinami oraz starania Tajwanu na rzecz rozbudowania stosunków międzynarodowych na różnych płaszczyznach jednym z kilku możliwych scenariuszy w najbliższych latach (obok najbardziej prawdopodobnego zachowania status quo i dużo mniej prawdopodobnej integracji z ChRL) jest również bardziej zdecydowana ewolucja statusu Tajwanu w kierunku tego, jaki wypracował Singapur⁹⁶. Miasto-państwo jest suwerennym podmiotem o silnych chińskich korzeniach etniczno-kulturowych, ale odrębnej tożsamości polityczno-społecznej. Ewolucja Tajwanu w kierunku singapurskim zależy od splotu czynników wewnętrznych

i zewnętrznych, ale takie bieg wydarzeń miałby istotny wpływ na sytuację w Azji Południowo-wschodniej i na dynamikę stosunków między Tajwanem, ChRL a Polską, dla której Chiny są największym a Tajwan jednym z kluczowych partnerów gospodarczych w Azji.

Należy monitorować procesy społeczne i polityczne na Tajwanie, których kierunek nie jest przesądzony jak również reakcje ze strony USA oraz innych kluczowych państw w regionie i społeczności międzynarodowej na kroki podejmowane przez Tajpej i Pekin. Dążenie do utrzymania poprawnych stosunków z rządem ChRL nie powinno całkowicie determinować polityki polskiego rządu wobec ROC. Tajwan jest samorządną, pokojową, rozwiniętą demokracją o otwartej gospodarce. Polska, jako członek społeczności międzynarodowej, w tym wielokrotny niestały członek Rady Bezpieczeństwa ONZ powinna na miarę swoich możliwości i pozycji międzynarodowej, z uwzględnieniem znaczenia i stopnia zaangażowania naszego państwa w Azji Południowo-wschodniej sprzeciwiać się wszelkim formom agresji, tym również przy użyciu narzędzi ekonomicznych ze strony ChRL bezpośrednio wobec Tajwanu. Decyzje poszczególnych państw o nawiązaniu stosunków dyplomatycznych z ChRL i zerwaniu z Tajwanem są natomiast ich suwerenną decyzją i nie powinny podlegać ocenie lub naciskom ze strony władz innych państw.

Polska może natomiast, mając na uwadze zmiany polityczno-społeczne na Tajwanie i aspiracje oraz dążenia rządu tajwańskiego wspierać działania Tajwanu na arenie międzynarodowej, szczególnie starania o uczestnictwo w organizacjach międzynarodowych, co może być istotnym elementem w budowaniu pozycji Polski na Tajwanie. Zmiana nazewnictwa przedstawicielstwa Tajwanu w Polsce i polskiego na Tajwanie⁹⁷ są pozytywnymi elementami budowania wizerunku Polski.

Interesy Polski wymagają intensyfikacji współpracy gospodarczej i kulturalnej z Tajwanem, w czym może być pomocne niedawne otwarcie biura PAIH w Tajpej⁹⁸. Pod względem wartości nominalnej importu z Polski Tajwan zdecydowanie ustępuje Chinom, jednak pod względem skłonności do zakupu polskich produktów z uwzględnieniem poziomu zamożności znacznie je przewyższa⁹⁹. Silniejsze więzy gospodarcze mogą być korzystne nie

tylko ze względu na konieczność dywersyfikacji partnerów handlowych w Azji i zmniejszenie dominacji Chin, ale również ze względu na pozycję Tajwanu jako dogodnego centrum handlowo-logistycznego dla polskiego eksportu na rynki innych państw Azji Południowo-wschodniej. PAIH liczy również na przyciągnięcie tajwańskich inwestycji do Polski¹⁰⁰.

Łukasz Sarek – analityk ds. gospodarki Chin w Ośrodku Badań Azji

¹ Przez wiele dziesięcioleci rządząca na Tajwanie w sposób autorytarny partia, której liderem był Czang Kaj-szek. Jej członkami była głównie elita polityczna i członkowie KMT, którzy zbiegli w 1949 r. z kontynentu na Tajwan po przegranej z KPCh wojnie domowej.

² Jedną z dwóch najważniejszych partii na Tajwanie. Jej zwolennikami są głównie potomkowie migrantów z obszaru Chin, którzy zamieszkiwali Tajwan przybyciem zbiegłych z kontynentu członków KMT. Bazę DPP stanowili przede wszystkim tzw. Hoklo, potomkowie mówiących jednym z dialektów języka m.in. przybyszów z dzisiejszej prowincji Fujian oraz w mniejszym stopniu przedstawiciele etnicznej grupy Hakka.

³ Na stronie tajwańskiego ministerstwa nie ma wyraźnego rozróżnienia między placówkami ustanowionymi jako formalne placówki dyplomatyczne w państwach, które uznają ROC jako legalny rząd całych Chin a przedstawicielstwami gospodarczymi i kulturalnymi, które funkcjonują wyłącznie jako de facto przedstawicielstwa Tajwanu w państwach, które uznają rząd w Pekinie jako legalny.

Por. strona Ministerstwa Spraw Zagranicznych Republiki Chińskiej na Tajwanie: <https://www.mofa.gov.tw/en/default.html#> i <https://www.mofa.gov.tw/>.

Tak np. dla Ameryki Łacińskiej i Karaibów są wskazane wszystkie placówki i formalne i nieformalne: <https://www.mofa.gov.tw/en/CountryAreaInfoEn.aspx?CASN=ABBF62618F53F8DE&n=097B4BFD39463954&sms=A76B7230ADF29736> [dostęp: 13.09.2018].

Aktualna lista państw utrzymujących pełne stosunki dyplomatyczne z Republiką Chińską jest dostępna na Wikipedii: https://en.wikipedia.org/wiki/Foreign_relations_of_Taiwan [dostęp: 13.09.2018].

⁴ Zasada jednych Chin jest różnie rozumiana przez różne strony, jednak pozycja KMT była dużo bliższa stanowisku KPCh, zob. JM Norton, 'One China,' 5 Interpretations, The Diplomat, 27.07.2016, <https://thediplomat.com/2016/07/one-china-5-interpretations/> [dostęp: 13.09.2018].

⁵ Ben Blanchard, J.R. Wu, *China says has stopped communication mechanism with Taiwan*, Reuters, 25.06.2016, <https://www.reuters.com/article/us-china-taiwan-idUSKCN0ZBo5R> [dostęp: 13.09.2018] oraz artykuł krytykujący postawę prezydent Tajwanu: Yeni Wong, Ho-I Wu, and Kent Wang, *Tsai's Refusal to Affirm the 1992 Consensus Spells Trouble for Taiwan*, The Diplomat, 26.08.2016, <https://thediplomat.com/2016/08/tsais-refusal-to-affirm-the-1992-consensus-spells-trouble-for-taiwan/> [dostęp: 13.09.2018]. Tsai Ing-wen mimo retoryki o uznaniu status quo nie potwierdziła do dziś, że uznaje zasadę jednych Chin.

⁶ 习近平强调·坚持“一国两制”，推进祖国统一 (Xi Jinping podkreśla kontynuację [polityki] „Jeden kraj dwa systemy” oraz dążenie do zjednoczenia ojczyzny), portal rządu Chińskiej, Republiki Ludowej, 18.10.2017, http://www.gov.cn/xinwen/2017-10/18/content_5232659.htm [dostęp: 13.09.2018]. Zob. również: 刘建飞 (Liu Jianfei), *实现祖国完全统一是中华民族根本利益所在 (Interes narodu chińskiego leży w realizacji zjednoczenia ojczyzny)*, Theory.people.cn, 30.03.2018, <http://theory.people.com.cn/n1/2018/0330/c40531-29898003.html> [dostęp: 13.09.2018].

⁷ 朱中博(Zhu Zhongbo), *兩岸關係近中期發展及台灣問題的解決前景* (Najbliższa przyszłość stosunków po obu stronach Cieśniny [Tajwańskiej] oraz perspektywy rozwiązania kwestii tajwańskiej), China Institute of International Studies, 13.06.2018, http://www.ciis.org.cn/chinese/2018-06/13/content_40381353.htm [dostęp: 13.09.2018],

Jednym ze sposobów na to jest tzw. program 31 punktów, który daje specjalne przywileje tajwańskim przedsiębiorcom (np. udział w programie „China Manufacturing 2025”, ulgi podatkowe, udział w projektach infrastrukturalnych) oraz specjalny status i te same prawa co dla obywateli ChRL dla tych obywateli Tajwanu, którzy chcą w Chinach studiować, zakładać firmy, pracować i mieszkać (np. prawo do przystąpienia do specjalnych egzaminów zawodowych, uzyskanie licencji i wykonywanie zawodów licencjonowanych, prawo do ubiegania się o państwowe granty, brak ograniczeń liczby Tajwańczyków w chińskich filmach i serialach telewizyjnych, możliwość wykonywania zawodu przez tajwańskich lekarzy itp.).

Zob. *关于印发《关于促进两岸经济文化交流合作的若干措施》的通知* (Obwieszczenie o opublikacji „Środków na rzecz promocji współpracy gospodarczej i kulturalnej po obu stronach Cieśniny [Tajwańskiej]), portal Taiwan Affairs Office of the State Council PRC, http://www.gwytb.gov.cn/wyly/201802/t20180228_11928139.htm [dostęp: 13.09.2018].

⁸ Syaru Shirley Lin, *Sunflowers and Umbrellas: Government Responses to Student-led Protests in Taiwan and Hongkong*, The Asan Forum, 10.12.2015, <http://www.theasanforum.org/sunflowers-and-umbrellas-government-responses-to-student-led-protests-in-taiwan-and-hong-kong/> [dostęp: 13.09.2018].

⁹ Odsetek mieszkańców Tajwanu określających się jako Tajwańczycy oraz dynamika zmian różnią się zależnie od przyjętej metodologii badań. Przegląd różnych badań i metodologii zob. Cody Wai-kwok Yau, *The Meaning of Taiwanese, Conceptualizing the Components of Taiwanese National Identity*, Journal of Electoral Studies, T. 23, Nr 2, 2016, <http://www.jestw.com/upload/journal/1/The%20Meaning%20of%20Taiwanese.pdf> [dostęp: 13.09.2018].

Autor tej publikacji wykazuje, że zasadniczym komponentem tajwańskiej tożsamości nie jest poczucie odrębności etnicznej czy przynależności do odmiennego kręgu kulturowego, ale przede wszystkim w kategoriach ustroju społeczno-politycznego oraz odrębności państwowej. Niniejsza kategoryzacja jest daleko idącym uproszczeniem systemu kategorii wprowadzonych przez autora pracy. Również odmienne wyniki są uzyskiwane zależnie od tego czy respondenci muszą dokonać prostego wyboru spośród dostępnych opcji czy też mogą wskazać wartość na skali.

Zob. Alastair Iain Johnston, George Yin, *美麗島2018兩岸關係民調(一): 大多數台灣民眾是否只認同台灣, 不認同中國?* (Badanie opinii publicznej Formoza 2018 na temat stosunków po obu stronach Cieśniny [Tajwańskiej] (cz.1): Czy większość mieszkańców Tajwanu identyfikuje się z Tajwanem a nie z Chinami?), Formosa Electronic Newspaper, 17.04.2018, http://www.my-formosa.com/DOC_133088.htm [dostęp: 13.09.2018].

Znacznie niższy odsetek – również wśród osób młodych w wieku 18-29 i 30-39 – zostaje zakwalifikowanych jako wyłącznie Tajwańczycy w wypadku metody wyboru wartości w skali do 10: 45 proc. do 70 proc. dla przedziału 30-39 proc. oraz 60 proc. do 75 proc. dla przedziału 18-29. Niezależnie jednak od badań odsetek obywateli, którzy z różnych powodów uważają, że tajwańska tożsamość jest odmienna od kontynentalnej jest bardzo wysoki, choć trudności gospodarcze, których rząd DPP nie zdołał jeszcze rozwiązać sprawiają, że odsetek społeczeństwa identyfikujący się jako Tajwańczycy spadł nieznacznie w porównaniu do szczytu z 2014 r. (słonecznikowa rewolucja)

Por. np. *Taiwan opposition ditches pro-China overtures ahead of poll*, Financial Times, 8.0.2018, <https://www.ft.com/content/515fc4fo-51bd-11e8-b24e-cad6aa67e23e> [dostęp: 13.09.2018] oraz nieco inne wnioski: Kensaku Ihara, *Taiwan's youth breaks away from Tsai as frustration mounts*, Nikkei Review, 31.07.2018, <https://asia.nikkei.com/Politics/Taiwan-s-youth-breaks-away-from-Tsai-as-frustration-mounts> [dostęp: 13.09.2018].

¹⁰ Szu-chien Hsu, *Democratic Support, Natural independence, and Commitment to Defense*, Taiwan Foundation for Democracy, prezentacja w Global Taiwan Institute, Washington DC, 3.04.2018, http://www.tfd.org.tw/export/sites/tfd/files/download/democracy_in_Taiwan_20180323_rev_Hsu3_04032018-1.pdf [dostęp: 13.09.2018].

Mimo że większość społeczeństwa wskazuje na poważne problemy tajwańskiej demokracji i dość pesymistycznie patrzy na przyszłość to blisko 90 proc. uważa demokrację za najlepszy system polityczny i 70 proc. jest gotowa jej bronić na wypadek chińskiej agresji.

Zob. również: J Michael Cole, *For Taiwanese, Democracy is the Only Game in Town — And They Would Fight to Defend it*, Taiwan Sentinel, 20.04.2018,

<https://sentinel.tw/taiwanese-democracy-defend/> [dostęp: 13.09.2018].

¹¹ *Sunflowers and Umbrellas...*

¹² *A policy of "one country, two systems" on Taiwan*, portal Ministerstwa Spraw Zagranicznych ChRL, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/ziliao_665539/3602_665543/3604_665547/t18027.shtml

[dostęp: 13.09.2018].

Oficjalny opis tego systemu w Hong Kongu, por. *The Basic Law Enactment of the "One Country, Two Systems" Concept*, portal The Basic Law, <http://www.basiclaw.gov.hk/en/index/index.html> [dostęp: 13.09.2018].

¹³ *'One China,' 5 Interpretations...*

¹⁴ Jednak zdając sobie sprawę jak niepopularna jest obecnie idea integracji z kontynentem przed zbliżającymi się listopadowymi wyborami lokalnymi KMT znacznie łagodzi dotychczasową retorykę zbliżenia z kontynentem. Zob. *Taiwan opposition ditches...*

¹⁵ Ching-hsin Yu, *The centrality of maintaining the status quo in Taiwan elections*, Brookings, 15.03.2017,

<https://www.brookings.edu/opinions/the-centrality-of-maintaining-the-status-quo-in-taiwan-elections/>

[dostęp: 13.09.2018].

Według badań zaprezentowanych w tym opracowaniu większość Tajwańczyków opowiada się za utrzymaniem status quo, choć część wyników wskazuje że respondenci byłoby bardziej skłonni o ogłoszenia pełnej suwerenności Tajwanu gdyby zaszły sprzyjające okoliczności. Na przewagę opcji proniepodległościowych w bliżej nieokreślonej przyszłości wskazuje rozkład odpowiedzi na pytania dotyczące statusu i nazwy państwa Tajwan ankietowanych w badaniach zaprezentowanych w pozycji.

Por. *The Meaning of Taiwanese...*

Co do wzrost znaczenia bardziej radykalnych tendencji niepodległościowych zob. *Taiwan opposition ditches...* oraz Linda van der Horst, *The Rise of Taiwan's 'Third Force'*, The Diplomat, 6.01.2016,

<https://thediplomat.com/2016/01/the-rise-of-taiwans-third-force/> [dostęp: 13.09.2018].

¹⁶ Eleanor Albert, *China-Taiwan Relations*, Backgrounder, Council on Foreign Relations, ostatnia aktualizacja

15.06.2018, <https://www.cfr.org/backgrounder/china-taiwan-relations> [dostęp: 13.09.2018].

¹⁷ Russel Hsiao, *China's Intensifying Pressure Campaign against Taiwan*, Jamestown, China Brief, T. 18, Nr 11,

2018, <https://jamestown.org/program/chinas-intensifying-pressure-campaign-against-taiwan/> [dostęp:

13.09.2018] oraz June Teufel Dreyer, *The Big Squeeze: Anaconda Strategy to Force Taiwan to Surrender*, Foreign Policy Research Institute, 13.08.2018, <https://www.fpri.org/article/2018/08/the-big-squeeze-beijings-anaconda-strategy-to-force-taiwan-to-surrender/> [dostęp: 13.09.2018].

¹⁸ *Najbliższa przyszłość stosunków po obu stronach...*

Sondaże wskazują na potencjalną możliwość KMT uzyskania dość dobrego rezultatu jednak część obserwatorów podkreśla, że KMT nie przygotowało atrakcyjnej oferty dla wyborców. Zob. Dafydd Fell,

Prospects for Taiwan's 2018 Local Elections, 30.04.2018, Taiwan Sentinel, 30.04.2018,

<https://sentinel.tw/prospects-for-taiwans-2018-local-elections/> [dostęp: 13.09.2018].

Co do braku dostosowania kampanii do młodych wyborców por: Brian Hioe, *Efforts by the KMT to Outreach to Youth Voters Going Into 2018 Local Elections*, New Bloom, 6.08.2018, <https://newbloommag.net/2018/08/06/kmt-youth-outreach-2018/> [dostęp: 13.09.2018].

¹⁹ Co wyrażało się między innymi w koncepcji uzyskania członkostwa w Zgromadzeniu ogólnym ONZ jako Tajwan i propozycji przeprowadzenia w tej sprawie referendum, zob. Alan D. Romberg, *Applying to the UN "in the name of 'Taiwan'"*, China Leadership monitor, Nr 22, 2007, Hoover Institution, 5.10.2007,

<https://www.hoover.org/sites/default/files/uploads/documents/CLM22AR.pdf> [dostęp: 13.09.2018].

²⁰ Bonnie S. Glaser, *Taiwan's Quest for Greater Participation in the International Community*, Center for Strategic and International Studies (CSIS), listopad 2013, https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/131121_Glaser_TaiwansQuest_WEB.pdf [dostęp: 13.09.2018].

Administracja Ma starała się w rozszerzać przestrzeń międzynarodową Tajwanu, ale w ramach zasady jednych Chin. Od strony teoretycznej koncepcja budowy przestrzeni międzynarodowej w organizacjach międzynarodowych bez dążenia do zdobycia uznania międzynarodowego dla odrębnej tajwańskiej państwowości jest prezentowana np. przez Vincent Wei-cheng Wang, *A Modus Vivendi for Taiwan's "International Space"? A Functional-Competence Model for Taiwan's Participation in International Organizations*,

Paper presented at the 53rd annual conference, American Association for Chinese Studies, University of Pennsylvania, Philadelphia, 14-16 October 2011, <https://aacs.cuny.cuny.edu/2011conference/papers/Wang,Vincent.docx> [dostęp: 13.09.2018].

Takie podejście nie uwzględnia jednak siły nacisków ze strony PRC na inne państwa w celu blokowania udziału Tajwanu w organizacjach międzynarodowych, co byłoby znacznie bardziej utrudnione gdyby Tajwan był państwem powszechnie uznawanym.

²¹ Ming-Sung Kuo, *Why Diplomatic Allies Matter to Taiwan*, The Diplomat, 30.08.2018, <https://thediplomat.com/2018/08/why-diplomatic-allies-matter-to-taiwan/> [dostęp: 13.09.2018].

²² *'One China,' 5 Interpretations...*

²³ Ben Blanchard, Jessica Macy Yu, *China says Taiwan not a country, Taiwan says China needs reality check*, Reuters, 27.09.2017, <https://www.reuters.com/article/us-china-taiwan/china-says-taiwan-not-a-country-taiwan-says-china-needs-reality-check-idUSKCN1C2oYF> [dostęp: 13.09.2018]

oraz *Taiwan's new premier affirms support for island's independence, China warns against such move*, The Straits Times, 27.09.2017, <https://www.straitstimes.com/asia/east-asia/taiwans-new-premier-affirms-support-for-islands-independence-china-warns-against> [dostęp: 13.09.2018].

Administracja Tsai Ing-wen nie podejmuje jednak już prób uzyskania statusu członka w Zgromadzeniu Ogólnym ONZ ograniczając się do dążenia do zwiększenia obecności na forach ONZ.

Zob. *Taiwan to strive for nation to be heard at U.N.: foreign minister*, Focus Taiwan, 29.08.2018, <http://focustaiwan.tw/news/aip/201808290016.aspx> [dostęp 13.09.2018].

W Polsce prezentowano status Tajwanu zgodnie z zasadą jednych Chin, zob. Katarzyna Myszone-Kostrzewa, *Podmioty prawa międzynarodowego publicznego*, Materiały do wykładu dla Podyplomowych Studiów Prawa Międzynarodowego i Służby Zagranicznej, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, rok akademicki 2010/2011,

http://www2.wpia.uw.edu.pl/files//podyplomowe/prawo_miedzynarodowe/Podmioty_prawa_miedzynarodowe_publicznego_2010-2011.pdf [dostęp: 13.09.2018].

Co więcej, utrzymywanie przez Polskę nieformalnych stosunków z Tajwanem przedstawiano jako możliwy dzięki zgodzie i dobrej woli Pekinu, co zbliżało ten pogląd do promowanej przez Pekin koncepcji faktycznej autonomii, zob. Ewa Mazur-Cieślik, *Casus Tajwanu jako inspiracja metodyczna dla rozwiązania niektórych konfliktów narodowościowych na terenie byłego ZSRR*, Bezpieczeństwo Narodowe Nr I (25), 2013.

²⁴ *Taiwan's Quest for Greater Participation...*

²⁵ *The Big Squeeze: Anaconda Strategy...* oraz *Taiwan's Quest for Greater Participation...*

²⁶ Analitycy wskazywali na możliwy udział Pekinu w tej decyzji spowodowany podpisaniem przez Tajwan i Singapur FTA oraz zwolnieniem procesu integracji gospodarczej z ChRL, zob. Sarah Mishkin, Xan Rice, *Taiwan loses African ally as Gambia cuts ties*, Financial Times, 15.11.2013, <https://www.ft.com/content/cf3051e4-4dba-11e3-8fa5-00144feabdco> [dostęp: 13.09.2018].

²⁷ Po tym jak stało się jasne, że DPP przejmie władzę. Wydarzenie to jest traktowane jako koniec „zawieszenia broni” na arenie międzynarodowej. Por. Ben Blanchard, J.R. Wu, *With Gambia move, China ends diplomatic truce with Taiwan*, Reuters, 17.03.2016, <https://www.reuters.com/article/us-china-gambia/with-gambia-move-china-ends-diplomatic-truce-with-taiwan-idUSKCN0WJ1DT> [dostęp: 13.09.2018].

O znaczeniu tego wydarzenia dla Tajwanu zob. Richard C. Bush, *China's Gambia gambit and what it means for Taiwan*, Brookings Institution, 22.03.2016,

<https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2016/03/22/chinas-gambia-gambit-and-what-it-means-for-taiwan/> [dostęp: 13.09.2018].

²⁸ Miało to jednak miejsce jeszcze za rządów Chen Shui-biana, zanim władzę przejęło KMT.

Zob. Michael Wines, *Malawi Cuts Diplomatic Ties With Taiwan*, New York Times, 15.01.2008, <https://www.nytimes.com/2008/01/15/world/africa/15malawi.html> [dostęp: 13.09.2018].

²⁹ Aktualna, ale skrócona lista organizacji międzynarodowych, w których Tajwan jest członkiem lub obserwatorem znajduje się tu: The World Factbook, CIA, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2107.html> [dostęp: 13.09.2018]. Pełniejsza lista z 2013 r. znajduje się tu: *Taiwan's Quest for Greater Participation...*

Pekin zgodził się, by Tajwan uzyskał status obserwatora w WHA, ale na zasadzie każdorazowej zgody Pekinu, co dawało KPCh kolejne narzędzie nacisku na wyspę.

³⁰ *Instances of Mainland China's Interference with Taiwan's International Presence*, portal Ministerstwa Spraw Zagranicznych Republiki Chińskiej na Tajwanie,

https://www.mofa.gov.tw/en/Content_List.aspx?n=218D65026CoF1D37 [dostęp: 13.09.2018].

Tych działań nie zakwestionowała i kontynuowała je również administracja Ma Ying-jeou. Co do przykładów chińskiego wypierania Tajwanu z organizacji międzynarodowych patrz: Salvatore Babones, *Taiwan Is At The*

Center Of Asia's Economy, But On The Margins Of Its Meetings, Forbes, 13.11.2017, <https://www.forbes.com/sites/salvatorebabones/2017/11/13/taiwan-is-at-the-center-of-asias-economy-but-on-the-margins-of-its-meetings/#643c74cc6589> [dostęp: 13.09.2018].

³¹ Na przykład w kwestii dopuszczenia Tajwanu do udziału w działaniach w ramach różnych agencji czy programów ONZ.

Por. *Chris Horton, As U.N. Gathers, Taiwan, Frozen Out, Struggles to Get Noticed*, New York Times, 21.09.2018, <https://www.nytimes.com/2018/09/21/world/asia/taiwan-united-nations-joseph-wu.html> [dostęp: 21.09.2018].

Taiwan's allies ask U.N. to recognize the country as a member, Focus Taiwan, 23.09.2017, <http://focustaiwan.tw/news/aip/201709230015.aspx> [dostęp: 13.09.2018].

Oficjalnie administracja Tsai Ing-wen, żeby nie zaostrić stosunków z Chinami nie wnosi wniosku o przyznanie pełnego członkostwa w ONZ, a lobbowaniem zajmują się organizacje pozarządowe. W szczególności Tajwan stara się o dopuszczenie do uczestnictwa w działaniach poszczególnych agencji ONZ.

³² *New Southbound Policy*, Portal Ministerstwa Spraw Zagranicznych Republiki Chińskiej na Tajwanie, <https://nssp.mofa.gov.tw/nsppe/> [dostęp: 13.09.2018].

³³ Bonnie S. Glaser, Scott Kennedy, Derek Mitchell, Matthew P. Funaiolo, *The New Southbound Policy*.

Deepening Taiwan's Regional Integration, styczeń 2018, https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/180613_Glaser_NewSouthboundPolicy_Web.pdf [dostęp: 13.09.2018]

oraz Hunter Marston i Richard C. Bush, *Taiwan's engagement with Southeast Asia is making progress under the New Southbound Policy*, Brookings, 30.07.2018, <https://www.brookings.edu/opinions/taiwans-engagement-with-southeast-asia-is-making-progress-under-the-new-southbound-policy/> [dostęp: 13.09.2018].

³⁴ 刘军川 (Liu Junchuan), *中华民族伟大复兴必然要求实现祖国完全统一 (Do wielkiego odrodzenia narodu chińskiego konieczne jest żądanie realizacji zjednoczenia ojczyzny)*, Study Times, <http://dzb.studytimes.cn/shtml/xsb/20171225/30958.shtml> [dostęp: 13.09.2018].

oraz *Najbliższa przyszłość stosunków po obu stronach...*

³⁵ 2017 年中國大陸經濟及金融情勢 (Trendy w chińskiej gospodarce i na rynkach finansowych w 2017 r.), Mainland Affairs Commission, red. naukowa 盧陽正 (Xu Yangzheng),

<https://ws.mac.gov.tw/001/Upload/295/relfile/7845/72361/948be113-c5d7-4b0c-86fb-2f4eba47f73d.pdf> [dostęp: 13.09.2018].

³⁶ *Foreign Minister Wu meets with El Salvador president, vows to strengthen bilateral ties*, Taiwan Today, <https://taiwantoday.tw/news.php?unit=2&post=137988> [dostęp: 13.09.2018]. Całkowite zniesienie ceł przewidywano na rok 2027.

³⁷ Kuan-lin Liu i Huang Ya-hsuan, *Taiwan-El Salvador FTA-related resolutions go into effect*, Focus Taiwan, 3.02.2018, <http://focustaiwan.tw/news/aeco/201802030008.aspx> [dostęp: 13.02.2018].

³⁸ *The R.O.C. government has terminated diplomatic relations with El Salvador with immediate effect in order to uphold national dignity*, portal Ministerstwa Spraw Zagranicznych Republiki Chińskiej na Tajwanie, 21.08.2018, https://www.mofa.gov.tw/en/News_Content.aspx?n=0E7B91A8FBEC4A94&sms=220E98D761D34A9A&s=0DB8435E0E11485D [dostęp: 13.09.2018].

Farabundo Marti National Liberation Front (FMLN), którego liderem jest obecny prezydent Salvador Sanchez Ceren poniósł największą od wielu lat porażkę wyborczą w wyborach parlamentarnych i lokalnych i stoi przed widmem porażki w przyszłorocznych wyborach prezydenckich, zob. *El Salvador's rising political star*, The Economist, 10.03.2018, <https://www.economist.com/the-americas/2018/03/10/el-salvadors-rising-political-star> [dostęp: 13.09.2018].

³⁹ *Presidente de la Asamblea Legislativa lamenta decisión del gobierno de El Salvador de romper relaciones diplomáticas con China-Taiwán*, portal Zgromadzenia Ustawodawczego Salwadoru, 21.08.2018, <https://www.asamblea.gob.sv/node/7650> [dostęp: 13.08.2018].

Przewodniczący Zgromadzenia Ustawodawczego Norman Quijano, pochodzący z opozycyjnej prawicowo-konserwatywnej partii ARENA, wskazuje również na możliwe komplikacje stosunków ze Stanami Zjednoczonymi w następstwie decyzji rządu salwadorskiego.

⁴⁰ Karen Molina, *Empresa privada pide transparencia en cuáles fueron los motivos reales para abrir relaciones con China*, Elsalvador.com, 23.08.2018,

<https://www.elsalvador.com/noticias/nacional/511839/empresa-privada-demanda-transparentar-cuales-fueron-los-motivos-reales-para-abrir-relaciones-con-china/> [dostęp: 13.09.2018].

Elsalvador.com jest medium powiązanym ideologicznie z prawicowo-konserwatywną partią ARENA.

⁴¹ *Mensaje a la nación del señor Presidente de la República*, Salvador Sánchez Cerén, portal urzędu prezydenta Republiki Salvador, <http://www.presidencia.gob.sv/mensaje-a-la-nacion-del-senor-presidente-de-la-republica-salvador-sanchez-ceren/> [dostęp: 13.09.2018]. Jako konkretne obszary, w których Salvador ma odnieść korzyści wskazano: handel, inwestycje, rozwój infrastruktury, współpracę techniczną, gospodarczą i naukową, edukację i turystykę również obejmującą MŚP.

⁴² Gabriela Villaroel, *Declararían el área del puerto La Unión como zona económica especial*, El Mundo, 9.11.2017, <http://elmundo.sv/declararian-el-area-del-puerto-la-union-como-zona-economica-especial/> [dostęp: 13.09.2018].

W strefie ma znaleźć zatrudnienie 114 tys. osób, Port la Union ma być hubem kolejowym i lotniczym, a zagraniczni inwestorzy otrzymają ulgi podatkowe, zwiększone do 20 proc. limity dla pracowników zagranicznych), zob. *Presentación de Zona Económica Especial*, portal Autonomicznej Komisji Zarządzającej Portami (CEPA), <http://www.cepa.gob.sv/presentacion-de-zona-economica-especial> [dostęp: 13.09.2018].

⁴³ *Np. Gobierno confirma China evalúa invertir en Puerto*, El Mundo, 10.07.2018, <http://elmundo.sv/gobierno-confirma-china-evalua-invertir-en-puerto/> [dostęp: 13.09.2018].

⁴⁴ Ben Blanchard, *China wins back Burkina Faso, urges Taiwan's last African ally to follow*, Reuters, 26.05.2018, <https://www.reuters.com/article/us-china-burkina/china-wins-back-burkina-faso-urges-taiwans-last-african-ally-to-follow-idUSKCN1R0gW> [dostęp: 13.09.2018]

oraz *Foreign Ministry Spokesperson Lu Kang's Remarks on the Burkina Faso Government's Statement on "Severing Diplomatic Ties" with Taiwan*, portal Ministerstwa Spraw Zagranicznych ChRL, 25.05.2018, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/t1562308.shtml [dostęp: 13.09.2018].

⁴⁵ *China opens embassy after Burkina switches from Taiwan*, The East African, 12.07.2018, <http://www.theeastafrican.co.ke/news/africa/China-opens-Burkina-embassy/4552902-4660072-jgkanr/index.html> [dostęp: 13.09.2018].

⁴⁶ Simon Gongo, *China cements fresh Burkina Faso ties with hospital and highway*, Sydney Morning Herald, 8.08.2018, <https://www.smh.com.au/world/asia/china-cements-fresh-burkina-faso-ties-with-hospital-and-highway-20180808-p4zw4e.html> [dostęp: 13.09.2018].

⁴⁷ Su Xiaohui, *Commentary: One more step toward full diplomatic relations between China and Africa*, People's Daily Online, 30.05.2018, <http://en.people.cn/n3/2018/0530/c90000-9465724.html> [dostęp: 13.09.2018].

⁴⁸ *China cements fresh Burkina Faso ties...*

⁴⁹ *Np. spotkanie potencjalnych chińskich inwestorów z prezydentem Dominikany w 2013 r.*, zob. *Empresarios chinos visitan al presidente Medina; expresan deseo invertir en RD*, portal urzędu prezydenta Dominikany, 26.09.2013, <https://presidencia.gob.do/noticias/empresarios-chinos-visit-an-al-presidente-medina-expresan-deseo-invertir-en-rd> [dostęp: 13.09.2018].

Por. również plany zainwestowania przez Engineering Construction Corporation (CCECC) w 2017 r. 2 mld usd w założenie strefy przemysłowej oraz zbudowanie terminala LNG.

Zob. Hugo Gómez, *Empresarios chinos piensan invertir dos mil millones de dólares en los puertos de Puerto Plata y Samaná*, el Nacional, 31.05.2017, <http://elnacional.com.do/empresarios-chinos-piensan-invertir-dos-mil-millones-de-dolares-en-los-puertos-de-puerto-plata-y-samana/> [dostęp: 13.09.2018].

⁵⁰ *China invertirá US\$820 millones en proyectos en la República Dominicana*, Diario Libre, 10.11.2017, <https://www.diariolibre.com/economia/china-invertira-us-820-millones-en-proyectos-en-la-republica-dominicana-YG8549122> [dostęp: 13.09.2018],

Do obiecanych inwestycji należą: 270 mln usd na spalarnię śmieci i elektrownię gazową, 350 mln usd wielofunkcyjny projekt wodny i 200 mln na 10 000 tanich mieszkań. W tym i w innych doniesieniach medialnych nie jest jednak sprecyzowane, że byłyby to w całości bezpośrednie inwestycje chińskie.

⁵¹ Amarilis Castro, *RD puede tener acceso a fondo chino para inversiones en país*, 2.11.2016, Hoy digital, <http://hoy.com.do/rd-puede-tener-acceso-a-fondo-chino-para-inversiones-en-pais/> [dostęp: 13.09.2018].

⁵² *Empresarios taiwaneses quieren invertir en RD*, portal Centrum Eksportu i Inwestycji Republiki Dominikany, <https://cei-rd.gob.do/2017/08/14/empresarios-taiwaneses-quieren-invertir-en-rd/> [dostęp: 13.09.2018].

⁵³ *Delegación de compras e inversión de Taiwán visita República Dominicana*, ambasada Republiki Chińskiej na Tajwanie w Republice Dominikany, 3.02.2018, https://www.taiwanembassy.org/do_es/post/8167.html [dostęp: 13.09.2018].

⁵⁴ *D.R. welcomes its first Chinese-owned company*, EFE, 11.04.2018, <https://www.efe.com/efe/english/business/d-r-welcomes-its-first-chinese-owned-company/50000265-3579995> [dostęp: 13.09.2018].

Wartość inwestycji to ok. 10 mln usd, bezpośrednie zatrudnienie ma w nim znaleźć 400 pracowników, natomiast powstanie zakładu ma łącznie stworzyć 1000 miejsc pracy. Zakład ma produkować profile aluminiowe i eksportować je do USA i Puerto Rico.

Zob. *Inaguran Kington Aluminio, primera empresa de China Popular que opera en República Dominicana*, Acento, 10.04.2018,

<https://acento.com.do/2018/economia/8554428-inaguran-kington-aluminio-primera-empresa-china-popular-opera-republica-dominicana/> [dostęp: 13.09.2018].

⁵⁵ *Comunicado Conjunto entre la República Popular China y la República Dominicana sobre el Establecimiento de Relaciones Diplomáticas*, portal Ministerstwa Spraw Zagranicznych ChRL 1.05.2018,

<https://www.fmprc.gov.cn/esp/wjdt/gongbao/t1555851.shtml> [dostęp: 13.09.2018].

⁵⁶ W tym 400 mln usd na autostradę, 300 mln na elektrownię gazową, a 1,6 mld na inne projekty infrastrukturalne.

Zob. Jess Macy Yu, Ben Blanchard, *Taiwan says China dangled \$3 billion to grab ally Dominican Republic*, 1.05.2018, <https://www.reuters.com/article/us-china-dominicanrepublic-taiwan/taiwan-says-china-dangled-3-billion-to-grab-ally-dominican-republic-idUSKBN122LN> [dostęp: 13.09.2018].

⁵⁷ *China could invest over US\$10.0B in the coming years*, Dominican Today, 17.07.2018,

<https://dominantoday.com/dr/economy/2018/07/17/china-could-invest-over-us10-ob-in-the-coming-years/> [dostęp: 13.09.2018].

⁵⁸ *Fu Xinrong: China está interesada en invertir en Punta Catalina*, CDN, 1.04.2018,

<https://www.cdn.com.do/2018/08/01/fu-xinrong-china-esta-interesada-invertir-punta-catalina/> [dostęp: 13.09.2018].

Kontrowersje wokół finansowania i korupcji związanych z dotychczasowym rozwojem projektu opisano tu:

Punta Catalina Power Central, Source Watch,

https://www.sourcewatch.org/index.php/Punta_Catalina_Power_Central [dostęp: 13.09.2018] oraz tu:

Punta Catalina scandal Commissioner pivots toward graft, Dominican Today, 4.09.2018,

<https://dominantoday.com/dr/local/2018/09/04/punta-catalina-scandal-commissioner-pivots-toward-graft/> [dostęp: 13.09.2018].

⁵⁹ Elida Moreno, Philip Wen, *Panama establishes ties with China, ditches Taiwan in win for Beijing*, Reuters, 13.06.2017, <https://www.reuters.com/article/us-panama-china-idUSKBN194054> [dostęp: 13.09.2017].

⁶⁰ *The 2nd Round of China-Panama FTA Negotiation Held in Beijing*, China FTA Network, http://fta.mofcom.gov.cn/enarticle/enrelease/201808/38697_1.html [dostęp: 13.09.2018].

⁶¹ *Group including Chinese firm begins Panama port project*, Reuters, 19.10.2017,

<https://www.reuters.com/article/china-panama/group-including-chinese-firm-begins-panama-port-project-idUSL8N1MU072> [dostęp: 13.09.2018].

⁶² Priscilla Perez, *Inversiones chinas en proyectos clave en Panamá superan los \$2,585 millones*,

ElCapitalFinanciero.com, 22.07.2018, <https://elcapitalfinanciero.com/inversiones-chinas-en-proyectos-clave-en-panama-superan-los-2585-millones/> [dostęp: 13.09.2018].

⁶³ Shannon Tiezzi, *Why Taiwan's Allies are Flocking to Beijing*, The Diplomat, 19.11.2013,

<https://thediplomat.com/2013/11/why-taiwans-allies-are-flocking-to-beijing/> [dostęp: 13.09.2018].

⁶⁴ Alison Hsiao, *Sao Tome head to visit China: MOFA*, Taipei Times, 7.06.2014,

<http://www.taipeitimes.com/News/front/archives/2014/06/07/2003592170> [dostęp: 13.09.2018].

⁶⁵ *China Focus: China, Sao Tome and Principe resume diplomatic ties*, Xinhua, 26.12.2016,

http://www.xinhuanet.com/english/2016-12/26/c_135933864.htm [dostęp: 13.09.2018].

⁶⁶ Ben Blanchard, *China promises strong support as Sao Tome pitches for business*, Reuters, 26.12.2016,

<https://www.reuters.com/article/us-china-taiwan-saotome/china-promises-strong-support-as-sao-tome-pitches-for-business-idUSKBN14F07J> [dostęp: 13.09.2018].

⁶⁷ Por. *China Focus: China, Sao Tome and Principe...*

Tajwan nie jest nawet członkiem ONZ i wielu innych organizacji międzynarodowych, zatem nie może ich wpierać na ich forach, tylko chce korzystać z ich wsparcia w reprezentowaniu swoich interesów.

⁶⁸ *The ROC government has terminated diplomatic relations with São Tomé and Príncipe with immediate effect to uphold national dignity*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych Republiki Chińskiej na Tajwanie, 21.12.2016,

https://www.mofa.gov.tw/en/News_Content.aspx?n=1EADDCFD4C6EC567&s=0DAB5E49E5B99AE1 [dostęp: 13.09.2016].

⁶⁹ J. Michael Cole, *São Tomé and Príncipe drops Taiwan, embraces China*, Asia Dialogue, 21.12.2016, <http://theasiadialogue.com/2016/12/21/sao-tome-and-principe-drops-taiwan-embraces-china/> [dostęp: 13.09.2018].

⁷⁰ 斷交前夕 聖國總理對我說「數字養不活我們國家 (W przededniu zerwania stosunków premier Sao Tome [i Wysp Księżęcych] powiedział: „Te liczby nie wesprą mojego kraju”), Apple Daily, 21.12.2016, <https://tw.news.appledaily.com/politics/realtime/20161221/1017176> [dostęp: 13.09.2018]. Kwota 800 mln usd na budowę portu była przytaczana w późniejszych informacjach medialnych, zob. *Chinese cooperation starts arriving in Sao Tome and Principe*, Macahub, 13.02.2017, <https://macahub.com.mo/feature/chinese-cooperation-starts-arriving-in-sao-tome-and-principe/> [dostęp: 13.09.2018].

⁷¹ *Chinese cooperation starts arriving...*

⁷² *China donates USD146 million to build infrastructure in São Tomé and Príncipe*, Macau Daily Times, 27.04.2017, <https://macaudailytimes.com.mo/china-donates-usd146m-build-infrastructure-sao-tome-principe.html> [dostęp: 13.09.2018].

We wrześniu 2017 podczas wizyty wiceministra handlu ChRL lokalne władze ponownie podkreśliły, że projekt rozbudowy lotniska i budowy nowego portu są dla nich priorytetowe.

Zob. *China e São Tomé e Príncipe assinam acordo de cooperação económica*, Macau Hub, 26.09.2017, <https://macahub.com.mo/pt/2017/09/26/pt-china-e-sao-tome-e-principe-assinam-acordo-de-cooperacao-economica/> [dostęp: 13.09.2018, korzystano z konsultacji językowej].

⁷³ *China e São Tomé e Príncipe assinam três acordos de cooperação*, Macau Hub, 10.09.2018, <https://macahub.com.mo/pt/2018/09/10/pt-china-e-sao-tome-e-principe-assinam-tres-acordos-de-cooperacao/> [dostęp: 13.09.2018, korzystano z konsultacji językowej].

Badania w ramach studium wykonalności przeprowadzono już w styczniu br.

Por. *China vai estudar viabilidade económica de grandes projectos em São Tomé e Príncipe*, Macau Hub, 17.01.2018, <https://macahub.com.mo/pt/2018/01/17/pt-china-vai-estudar-viabilidade-economica-de-grandes-projectos-em-sao-tome-e-principe/> [dostęp: 13.09.2018, korzystano z konsultacji językowej].

⁷⁴ Jacqueline Charles, *The Dominican Republic ditched Taiwan for China. Is Haiti next to cut diplomatic ties?*, Miami Herald, 17.05.2018, <https://www.miamiherald.com/news/nation-world/world/americas/haiti/article210790414.html> [dostęp: 13.09.2018].

⁷⁵ *Taiwan to loan Haiti US\$150 million for infrastructure projects amid Beijing onslaught*, South China Morning Post, 1.06.2018, <https://www.scmp.com/news/china/policies-politics/article/2148815/taiwan-loan-haiti-us150-million-infrastructure-projects> [dostęp: 13.06.2018].

⁷⁶ Charlotte Gao, *Is eSwatini on the Brink of Cutting Ties With Taiwan?*, The Diplomat, 4.09.2018, <https://thediplomat.com/2018/09/is-eswatini-on-the-brink-of-cutting-ties-with-taiwan/> [dostęp: 13.09.2018].

⁷⁷ *eSwatini will not switch loyalty to China from Taiwan, says Swazi minister*, Independent Online (IOL), 22.08.2018, <https://www.iol.co.za/news/africa/eswatini-will-not-switch-loyalty-to-china-from-taiwan-says-swazi-minister-16684392> [dostęp: 13.09.2018].

⁷⁸ Isabella Steger, *One African country is absent from this week's big shindig in Beijing*, Quartz, 4.09.2018, <https://qz.com/1377751/swaziland-a-taiwan-ally-did-not-attend-the-forum-on-china-africa-cooperation-in-beijing-this-week/> [dostęp: 13.09.2018].

⁷⁹ Ranga Sirilal, Shihar Aneez, *Sri Lanka signs \$1.1 billion China port deal amid local, foreign concerns*, Reuters, 29.07.2017, <https://www.reuters.com/article/us-sri-lanka-china-ports/sri-lanka-signs-1-1-billion-china-port-deal-amid-local-foreign-concerns-idUSKBN1AEoCN> [dostęp: 13.09.2018]

oraz *Sri Lanka hands port formally to Chinese firm, receives \$292 mln*, Reuters, 9.12.2017, <https://www.reuters.com/article/sri-lanka-china-ports/sri-lanka-hands-port-formally-to-chinese-firm-receives-292-mln-idUSL3N1O9o8U> [dostęp: 13.09.2018].

O problemach z uzyskaniem rentowności przez port zob. *Ships don't want to stop at Chinese run Hambantota*, Business Standard, 20.04.2018, https://www.business-standard.com/article/news-ani/ships-don-t-want-to-stop-at-chinese-run-hambantota-118042000909_1.html [dostęp: 13.09.2018].

⁸⁰ O problemach z uzgodnieniem zasad finansowania zob. Yimou Lee, Thu Thu Aung, *China to take 70 percent stake in strategic port in Myanmar – official*, Reuters, 17.10.2017, <https://www.reuters.com/article/china-silkroad-myanmar-port/china-to-take-70-percent-stake-in-strategic-port-in-myanmar-official-idUSL4N1MS3UB> [dostęp: 13.09.2018].

Zaangażowanie Mjanmy w inwestycję zostało ograniczone, a skala inwestycji uległa zmniejszeniu ze względu na obawy przed niemożnością obsługi zadłużenia. Por. Jason Koutsoukis, *The Fishing Port That May Become a \$10 Billion Chinese Debt Bomb*, Bloomberg, 10.05.2018,

<https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-05-10/the-fishing-port-that-may-become-a-10-billion-chinese-debt-bomb> [dostęp: 13.09.2018]

oraz Kanupriya Kapoor, Aye Min Thant, *Myanmar scales back Chinese-backed port project due to debt fears – official*, Reuters, 2.08.2018, <https://www.reuters.com/article/us-myanmar-china-port-exclusive/exclusive-myanmar-scales-back-chinese-backed-port-project-due-to-debt-fears-official-idUSKBN1KN106> [dostęp: 13.09.2018].

⁸¹ Maggie Fick, Christian Shepherd, *Trains delayed: Ethiopia debt woes curtail China funding*, Reuters, 1.09.2018, <https://www.reuters.com/article/us-china-africa-ethiopia/trains-delayed-ethiopia-debt-woes-curtail-china-funding-idUSKCN1LH36W> [dostęp: 13.09.2018].

⁸² Farah Master, *Empty hotels, idle boats: What happens when a Pacific island upsets China*, Reuters, 19.08.2018, <https://www.reuters.com/article/us-pacific-china-palau-insight/empty-hotels-idle-boats-what-happens-when-a-pacific-island-upsets-china-idUSKBN1L4036> [dostęp: 13.09.2018].

⁸³ Problematyka nacisku na międzynarodowe przedsiębiorstwa wykracza poza zakres niniejszego opracowania, należy jednak mieć również na uwadze takie aspekty działań Pekinu, zob. Chris Horton, *How Beijing enlists global companies to pressure Taiwan*, Nikkei Review, 25.07.2018, <https://asia.nikkei.com/Spotlight/Cover-Story/How-Beijing-enlists-global-companies-to-pressure-Taiwan> [dostęp: 13.09.2018].

⁸⁴ *Trump administration grants license for Taiwan submarine project: report*, Reuters, 7.04.2018, <https://www.reuters.com/article/us-taiwan-usa-submarines/trump-administration-grants-license-for-taiwan-submarine-project-report-idUSKBN1HEoPU> [dostęp: 13.09.2018].

Pojawiły się również niepotwierdzone informacje o zmianie zasad zatwierdzania sprzedaży uzbrojenia na Tajwan na transakcyjną, co ma przyspieszyć tempo załatwiania formalności i realizacji dostaw.

⁸⁵ Thomas J. Shattuck, *The Taiwan Travel Act: Only as Important as Trump Makes It*, Foreign Policy Research Institute, 19.03.2018, <https://www.fpri.org/article/2018/03/the-taiwan-travel-act-only-important-as-trump-makes-it/> [dostęp: 13.09.2018].

⁸⁶ *Statement from the Press Secretary on El Salvador*, komunikat urzędu prezydenta USA, 23.08.2018, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-press-secretary-el-salvador/> [dostęp: 13.09.2018].

⁸⁷ I stoi na stanowisku zasady jednych Chin oraz sprzeciwia się niepodległości Tajwanu, zob. *U.S. Relations With Taiwan*, US Department of State, Bureau of East Asian and Pacific Affairs, 31.08.2018, <https://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/35855.htm> [dostęp: 13.09.2018].

⁸⁸ Eric Beech, *U.S. recalls diplomats in El Salvador, Panama, Dominican Republic over Taiwan*, Reuters, 8.09.2018, <https://www.reuters.com/article/us-usa-china-taiwan/u-s-recalls-diplomats-in-el-salvador-panama-dominican-republic-over-taiwan-idUSKCN1LO0oN> [dostęp: 13.09.2018].

⁸⁹ Jej zwolennikiem był zwolniony z urzędu w marcu br. sekretarz stanu Rex Tillerson, zob. Richard Miles, *At Last, Team Trump Has a Western Hemisphere Policy*, Center for Strategic and International Studies (CSIS), 9.02.2018, <https://www.csis.org/analysis/last-team-trump-has-western-hemisphere-policy> [dostęp: 13.09.2018]

oraz Robbie Gramer, Keith Johnson, *Tillerson Praises Monroe Doctrine, Warns Latin America of 'Imperial' Chinese Ambitions*, Foreign Policy, 2.02.2018, <https://foreignpolicy.com/2018/02/02/tillerson-praises-monroe-doctrine-warns-latin-america-off-imperial-chinese-ambitions-mexico-south-america-nafta-diplomacy-trump-trade-venezuela-maduro/> [dostęp: 13.09.2018].

Komentarze Białego Domu po ogłoszeniu przez Salwador decyzji o nawiązaniu stosunków z Pekinem już po objęciu urzędu przez Michaela Pompeo są odczytywane jako kontynuacja kierunku obranego przez Tillersona z większym niż za urzędowania Tillersona zaangażowaniem w regionie, zob. Samson Ellis and Peter Martin, *White House Signals Firmer Pushback Against China Over Taiwan*, Bloomberg, 24.08.2018, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-08-24/white-house-signals-firmer-pushback-against-china-over-taiwan> [dostęp: 13.09.2018].

Również stanowisko USA wobec kryzysu w Wenezueli może skłaniać do takich wniosków: Curt Mills, *Trump, Pompeo Quietly Pursue Hawkish Course On Venezuela*, National Interest, 7.06.2018,

<https://nationalinterest.org/blog/the-skeptics/trump-pompeo-quietly-pursue-hawkish-course-venezuela-26164> [dostęp: 13.09.2018].

Z drugiej strony w lipcu podczas wizyty w Meksyku w sytuacji mocno napiętych stosunków amerykańsko-meksykańskich spotkał się z prezydentem-elektem oraz z podówczas sprawującym władzę prezydentem.

Zob. Daphne Psaedakis, *Pompeo heads high-level U.S. delegation to meet Mexico's next leader*, Reuters, 13.07.2018,

<https://www.reuters.com/article/us-usa-mexico/pompeo-heads-high-level-u-s-delegation-to-meet-mexicos-next-leader-idUSKBN1K23A6> [dostęp: 13.09.2018]

W końcu sierpnia zaś obie strony doszły do porozumienia w kwestii warunków nowej umowy handlowej: Roberta Rampton, Jeff Mason, *U.S., Mexico reach NAFTA deal, turn up pressure on Canada*, Reuters, 27.08.2018,

<https://www.reuters.com/article/us-trade-nafta/u-s-mexico-reach-nafta-deal-turn-up-pressure-on-canada-idUSKCN1LC1E7> [dostęp: 13.09.2018].

Kierunek i sposób prowadzenia przez USA polityki w Ameryce Łacińskiej przez Pompeo, stosunek do partnerów i rzeczywista walka z chińskimi wpływami na „amerykańskim podwórku” są zatem kwestiami wciąż otwartymi. Tym bardziej, że znaczący wpływ ma na nią senator Marco Rubio i ludzie z nim związani, zob. Marc Caputo, *Trump packs foreign policy team with Cuba hardliners from Florida*, Politico, 31.08.2018, <https://www.politico.com/story/2018/08/31/mauricio-claver-carone-cuba-national-security-council-805571> [dostęp: 13.09.2018].

Najbardziej doświadczony w obszarze Ameryki Łacińskiej dyplomata Tom Shannon odszedł w lutym br., zob. Krishnadev Calamur, *The State Department Just Lost Its Most Experienced Leader*, The Atlantic, 2.02.2018, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2018/02/tom-shannon-resignation/552185/> [dostęp: 13.09.2018].

⁹⁰ Zamiast programu pozytywnego i oferty współpracy gospodarczej USA grozi negatywnymi konsekwencjami dla państw, które porzucą stosunki z Tajwanem i nawiążą stosunki polityczne z Chinami.

⁹¹ Por. np. Tim Rühlig, *The EU's New China Resolution: Principled But Not Strategic*, The Diplomat, 13.09.2018, <https://thediplomat.com/2018/09/the-eus-new-china-resolution-principled-but-not-strategic/> [dostęp: 13.09.2018]

i Katarzyna Sarek, *[Tajwan] Wołanie na pustyni*, Kultura Liberalna, Nr 494, (26/2018),

<https://kulturaliberalna.pl/2018/06/28/sarek-tajwan-chiny-wolanie-niepodleglosc/> [dostęp: 13.09.2018].

Pozytywne, ale dość ograniczone poparcie wyrażone zostało na poziomie przedstawiciela EU w Tajpej.

Zob. Elaine Hou and Shih Hsiu-chuan, *EU supports Taiwan's role on world stage: representative*, Focus Taiwan, 25.08.2018, <http://focustaiwan.tw/news/afav/201808250003.aspx> [dostęp: 13.09.2018].

Chiny skutecznie blokują uczestnictwo Tajwanu w organizacjach międzynarodowych.

Zob. Gerrit van der Wees, *China Continues to Block Taiwan in the International Arena*, The Diplomat, 18.05.2017, <https://thediplomat.com/2017/05/china-continues-to-block-taiwan-in-the-international-arena/> [dostęp: 13.09.2018].

⁹² David Crowe, *UK push into the Pacific to counter China*, Sydney Morning Herald, 21.04.2018,

<https://www.smh.com.au/world/europe/uk-push-into-the-pacific-to-counter-china-20180421-p4zaxn.html> [dostęp: 13.09.2018].

⁹³ Andrew Tillet, *Pacific push from Emmanuel Macron when he visits Australia*, Financial Review, 30.04.2018, <https://www.afr.com/news/pacific-push-from-emmanuel-macron-when-he-visits-australia-20180430-hozfncn> [dostęp: 13.09.2018].

Francja może dążyć do zabezpieczenia swoich interesów i strategicznych pozycji dzięki i z powodu Nowej Kaledonii i Polinezji Francuskiej,

Cleo Paskal, *France dives back into the Pacific*, Chatham House, luty-marzec, 2017,

<https://www.chathamhouse.org/publications/twt/france-dives-back-pacific> [dostęp: 13.09.2018].

⁹⁴ Colin Packham, *To counter China, West plans bigger footprint in Pacific: sources*, Reuters, 29.08.2018,

<https://www.reuters.com/article/us-pacific-diplomacy/to-counter-china-west-plans-bigger-footprint-in-pacific-sources-idUSKCN1LEoPM>, [dostęp: 13.09.2018]

⁹⁵ Por. *The centrality of maintaining the status quo...*

Na ostatniej konwencji DPP odrzucono propozycję debaty nad zmianą proniepodległościowych podstaw programu DPP, zob. Duncan DeAeth, *DPP reaffirms support of Taiwan Independence, rejects proposal to alter party platform*, Taiwan News, 16.07.2018,

<https://www.taiwannews.com.tw/en/news/3483627> [dostęp: 13.09.2018].

Kwestia statusu Tajwanu została określona w deklaracji programowej DPP, zob. 黨綱 (Program partii), strona DPP,

<https://www.dpp.org.tw/upload/download/%E9%BB%A8%E7%B6%B1.pdf> [dostęp: 13.09.2018].

Wersja angielska rozdziału zawierającego kwestie niepodległości Tajwanu i zasady jednych Chin znajduje się tu: *DPP Resolution on Taiwan's Future*, New Taiwan, <http://www.taiwandc.org/nws-9920.htm> [dostęp: 13.09.2018].

⁹⁶ Pasha L. Hsieh, *The quest for recognition: Taiwan's military and trade agreements with Singapore under the One-China policy*, *International Relations of the Asia Pacific*, 27.04.2017,

https://ink.library.smu.edu.sg/cgi/viewcontent.cgi?article=4450&context=sol_research [dostęp: 13.09.2018].

⁹⁷ Informacja na stronie Biura Przedstawicielskiego Tajpej w Polsce https://www.roc-taiwan.org/pl_pl/post/4726.html [dostęp: 13.09.2016]. Polskie biur zmieniło nazwę informując o tym na Facebooku.

⁹⁸ *PAIH otwiera biuro na Tajwanie*, strona PAIH, 12.09.2018,

https://www.paih.gov.pl/20180912/paih_otwiera_biuro_na_tajwanie [dostęp: 13.09.2018].

⁹⁹ Łukasz Sarek, *Polsko-chińskie stosunki gospodarcze w 2017 r. w ujęciu porównawczym*, raport Ośrodka Badań Azji Centrum Badań nad Bezpieczeństwem Akademii Sztuki Wojennej, lipiec 2017, www.akademia.mil.pl/download/news/3536-1197-2018_o8_RAPORT_Wspolpraca-gospodarcza-Polski-i-Chin-2017.pdf [dostęp: 13.09.2018].

¹⁰⁰ Wspomniana już New Southbound Policy administracji Tsai Ing-wen oraz pozycja Tajwanu jako ośrodka logistyczno handlowego w Azji. Zob. *Investing in Asia Pacific 2018. Taiwan*. Crowe Horwath, <https://www.crowe.com/tw/-/media/Crowe/Firms/Asia-Pacific/tw/CroweHorwathTW/NewsImage/PDF/Investing-in-Asia-Pacific---Taiwan-2018.ashx> [dostęp: 13.09.2018].

Te elementy są wskazane również jako podstawy do decyzji o otwarciu biura PAIH w Tajpej.

Zob. *PAIH otwiera biuro na Tajwanie...*